

КОВАЛЕНКО
Світлана Дмитрівна,
канд. іст. наук,
старший науковий співробітник,
ДНСГБ НААН,
(м. Київ)

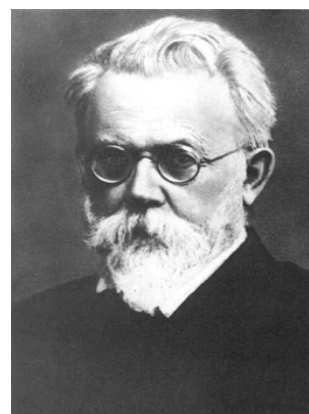
**СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ НАУКОВИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ
(1918 – 1927 рр.):
ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті висвітлено деякі зміни в структурі Сільськогосподарського наукового комітету України згідно з установчими документами, які постійно поновлювалися, а також зазначені основні напрями його діяльності.

В статье освещены некоторые изменения в структуре Сельскохозяйственного научного комитета Украины в соответствии с учредительными документами, которые постоянно обновлялись, а также обозначены основные направления его деятельности.

In the article shows some changes in the structure of Agricultural Scientific Committee of Ukraine according to the organizational documents, which are constantly renewed and given basic directions of its activities.

Від самого початку заснування наказом МЗС від 1 листопада 1918 року, Ч. 162 Міністерства земельних справ [1], Сільськогосподарський вчений комітет України став осередком, який розпочав організацію та об'єднання сільськогосподарської наукової діяльності в Україні. Через кілька тижнів після створення обрали першого голову СГВКУ – академіка В. І. Вернадського [2]. Уже в перші роки діяльності Комітету стало зрозумілим про появу справжнього контакту між сільськогосподарською наукою та діяльністю, і це надало можливості подальшого розвитку земельного господарства країни. Однак низка проблем в роботі Комітету в 1918-1919 роках, що виникла через

В. І. Вернадський

політичний стан України як держави, та матеріальне становище науки й освіти у країні взагалі, заважала нормальній його роботі.

Комітет поступово налагоджував діяльність, витрачаючи на організаційні аспекти роботи найбільше часу та енергії співробітників. Виключно таким питанням протягом року було присвячено 62 засідання, з яких: 33 засідання пленуму, 25 – президії, 2 – ради завідуючих

секціями, 7 – комісії спеціалістів при технічній секції, 5 – комітету в справах полювання при секції охорони природи, 5 – комісії при бюро насіннезнавства при ботанічній секції, 5 – комісії та колегій спеціалістів при Ботанічній та інших секціях. Згідно з Тимчасовим статутом Комітету, затвердженого 27 січня 1919 року заступником міністра Е. Архипенком, у його складі функціонувало 7 відділів, а на кінець року структура вже набула змін, *відділи стали секціями*, яких стало 10 [3] (див. рис.1).

Цього року Комітет працював на чолі з Президією: голова (на початку року обов'язки голови виконував академік П. А. Тутковський, потім С. Л. Франкфурт), заступник голови – професор О. А. Яната, вчений секретар О. Г. Алеша та члени Президії – професори В. Огієвський, О. Кривуша. Робота головним чином полягала у підведенні підсумків попередніх наукових напрацювань з різних галузевих напрямків з метою

якнайшвидшого використання результатів для практичних потреб та у відпрацюванні плану подальшої систематичної наукової діяльності. Також відбувалася розробка регламентуючих документів та проводилися досліді. Хочу наголосити, що після нетривалого керівництва СГВКУ академіком

**Перше приміщення СГВКУ
(м. Київ, вул. Володимирська, 19)
Фото 1916 р.**

П. А. Тутковський

В. І. Вернадським, протягом перших років його існування його очолили спочатку академік П. А. Тутковський, а згодом С. Л. Франкфурт.

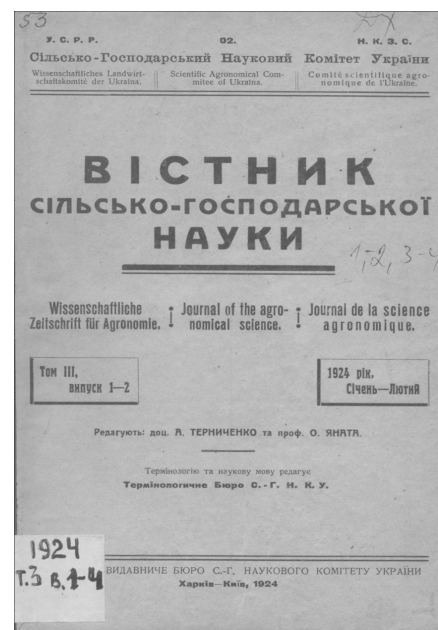

С. Л. Франкфурт

У 1920 році структура СГВКУ дещо удосконалилася (див. рис. 2). Так, відповідно до нового Статуту, ухваленого Комісією з його перегляду у складі М. Флорова, В. Огієвського, О. Янати 1 лютого 1920 р. та затвердженого в березні до його складу входило 11 секцій [4], а в грудні 1920 року вже 16. Наприкінці року було затверджено постановою Колегії Наркомзему від 25 листопада 1920 року ще один – новий Статут Сільськогосподарського вже Наукового Комітету України. Також відбувалися постійні зміни в структурі Комітету в 1921 та 1922 роках. Протягом цих років кожна секція працювала в своєму галузевому напрямку проводячи дослід, здійснюючи дослідження територій країни та створюючи наукову бібліографію.

Напружена політична ситуація в країні викликала постійні матеріальні та фінансові труднощі в діяльності Комітету. Відбулося переведення Народного комісаріату земельних справ у 1920 році до Харкова, при цьому можливим був лише поштовий зв'язок з ним. Потім постала потреба переїзду самого Комітету до Харкова.

Важливою історичною подією у науковій діяльності цієї інституції стало заснування у 1922 році його головного друкованого органу – журналу «Вістник Сільсько-Господарської Науки». Цей часопис за своїм змістом (оригінальні статті з питань сільськогосподарської науки: організаційні, науково-технічні;

Обкладинка «Вістника Сільсько-Господарської Науки», 1924 р.

огляди роботи наукових сільськогосподарських установ України; огляди спеціальних сільськогосподарських часописів; реферати та рецензії праць; хроніка сільськогосподарської наукової діяльності в Україні; інформація про наукову діяльність у сільському господарстві за кордоном; бібліографія; офіційні відомості, анкети, оголошення) дає цілісну панораму розвитку сільськогосподарської дослідної справи усіх галузей, піднімає на поверхню унікальні вітчизняні пласти сільськогосподарських змін, виявляє функціональні й концептуальні підвалини розвитку аграрної науки, актуалізує сучасні проблеми.

Ще одним важливим моментом діяльності Комітету стало заснування Виставкового комітету при ньому з метою підготовки для участі у Всеросійській сільськогосподарській виставці в 1923 році. Так, СГНКУ з усією відповідальністю підійшов до справи участі у Всеросійській сільськогосподарській виставці, що відбулася у серпні 1923 року в Москві. Він мав бажання показати свої наявні значні здобутки та напрацювання. Однак, в силу об'єктивних причин, найважливішою з яких стала відсутність належного фінансування на цю справу на державному та Всесоюзному рівнях, та, деякою мірою, неповне розуміння можновладців значення Комітету для потреб сільського господарства країни, відіграли свою роль. СГНКУ не отримав повної змоги представити свої здобутки на належному рівні.

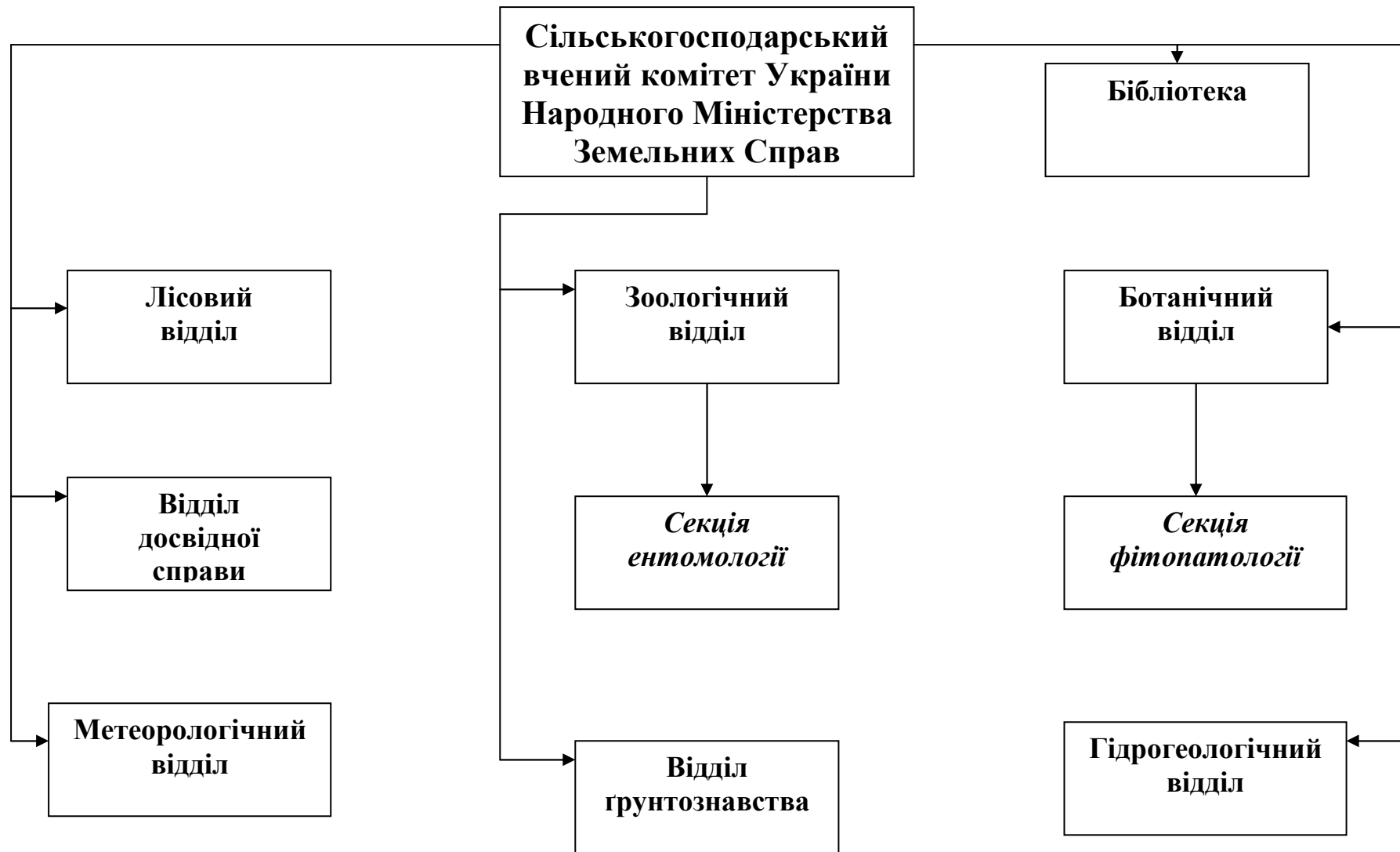

Рисунок 1. Схема організаційної структури СГВКУ НМЗС у 1919 році, згідно Тимчасового статуту Комітету, затвердженого 27 січня 1919 року заступником міністра Е. Архипенком

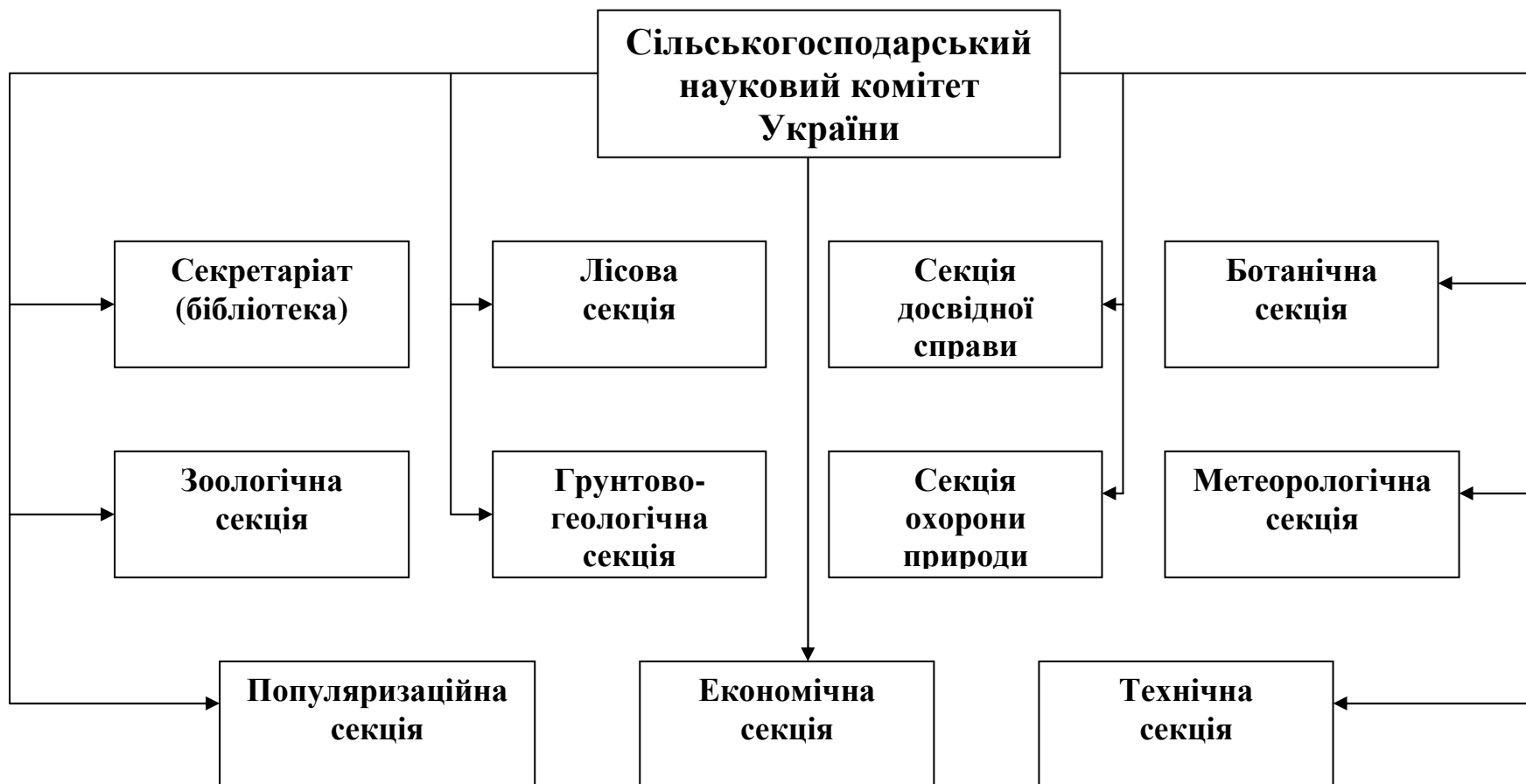

Рисунок 2. Схема організаційної структури СГНКУ у 1920 році, згідно Статуту СГНКУ, ухваленого 1 лютого 1920 року Комісією по його перегляду у складі М. Флорова, В. Огієвського, О. Янати

Уже влітку 1923 року Сільськогосподарський науковий комітет України був таки переведений до м. Харкова і реорганізований з широкої державно-громадської сільськогосподарської наукової організації в науково-практичну установу Наркомзему. Тому планова його робота проходила у несприятливих умовах, їй перешкождала низка виробничих труднощів. Відразу після прийняття нового Статуту, ухваленого Пленумом СГНКУ 6 липня 1923 р. та Колегією Наркомзему 9 серпня 1923 р., на той час Комітет працював у складі 17 секцій [5], розпочалася більш цілеспрямована й активніша діяльність Комітету (див. рис. 3).

Упродовж 1923–1924 рр. бюджетне фінансування Комітету врегулювалося незважаючи на всі несприятливі для праці умови. Була виконана значна частина планових завдань, організовано і проведено низку нагальних заходів, зокрема відповідні роботи щодо боротьби з посухою. Планову роботу Комітет здійснював не лише силами центральних органів та установ, а й за допомогою місцевих філій, досвідних сільськогосподарських станцій, викладачів та учнів сільськогосподарських шкіл різних типів, Сітки кореспондентів.

Однак навіть в 1924–1925 рр. у м. Києві залишалася велика кількість наукових установ, вкрай потрібних для успішної діяльності Комітету, а саме Метеорологічна секція (Укрмет) зі всіма допоміжними закладами, Підсекція боротьби зі шкідниками лісу, Бюро рибознавства з Центральною рибною станцією, науковий відділ Термінологічного бюро, Центральна сільськогосподарська бібліотека. Крім того, переїзд до м. Харкова було профінансовано за рахунок кредитів, виділених Комітету на планову наукову роботу, що зменшувало фінансові можливості щодо здійснення наукового співробітництва. Поряд з вище названими проблемами діяльність Комітету гальмувалася неможливістю персоналу переїхати до Харкова та розривом зв'язку між Комітетом та установами, які відразу не змогли перенести свої роботи до

М. М. Вольф

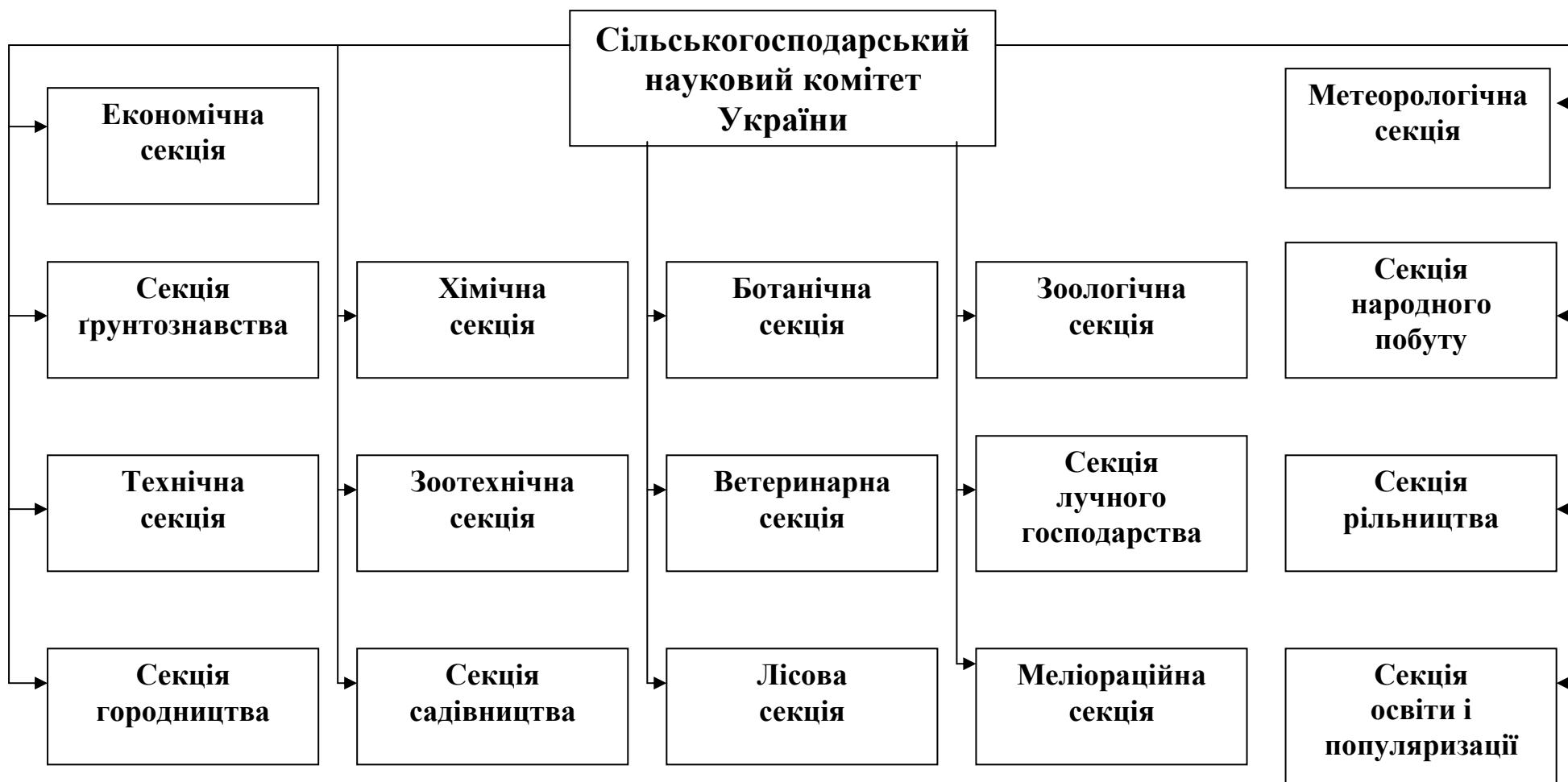

Рисунок 3. Схеми організаційної структури СГНКУ у 1923 році, згідно Статуту СГНКУ, ухваленого Пленумом 6 липня 1923 року та Колегією Наркомзему 9 серпня 1923 року

новоутвореного центру. Налагодження справ СГНКУ після переїзду до Харкова протягом 1924–1925 рр. випало на долю тогочасного голови – М. М. Вольфа.

Внаслідок реорганізації було зменшено кількість секцій і комісій Комітету, введено до складу всіх секцій відповідальних наукових працівників від установ НКЗС та інших відповідних галузей сільськогосподарської науки, скеровано діяльність секцій у напрямі безпосереднього наукового обслуговування потреб операційних частин НКЗС. Реорганізовано й Центральні керівні органи Комітету, а саме: зменшено склад Пленуму, скасовано Раду та поновлено членів Президії. Період 1924–1925 рр. можна назвати «періодом перманентної реорганізації Комітету». Згідно з «Положенням про Сільсько-Господарський науковий комітет України», прийнятим Президією 2 лютого 1925 року (протокол № 3) кількість секцій вже зменшилася. Їх стало 10 [6] (див. рис. 4).

Протягом 1925–1926 рр. в Україні найважливішими стали питання про стан, потреби, завдання та організацію сільськогосподарської науки як невідкладну державну проблему в розвитку продуктивних сил і народного господарства. Як було підкреслено на Першому всеукраїнському з'їзді в справі вивчення продуктивних сил України у січні 1925 року «...роль сільськогосподарської науки у виробництві зростала, тому питання належної й доцільної організації сільськогосподарської науки були актуальними».

Питанню організації сільськогосподарської науки був присвячений також III-й Пленум Укрголовнауки. На ньому 28 січня 1926 року визнали, що в Україні не існувало загального плану та напрямку сільськогосподарської роботи, а також не було єдиного зв'язку між відомствами, що займалися науково-дослідною роботою в галузі сільського господарства. Тому розвиток сільськогосподарської науки гальмувався без єдиного державного плану з конкретними цільовими завданнями щодо потреб сільськогосподарського виробництва.

На наступному Пленумі Укрголовнауки Колегія НКЗС 23 лютого 1926 року за доповіддю Президії Комітету прийняла ряд основних постанов про унормування сільськогосподарської наукової діяльності як СГНКУ, так і його

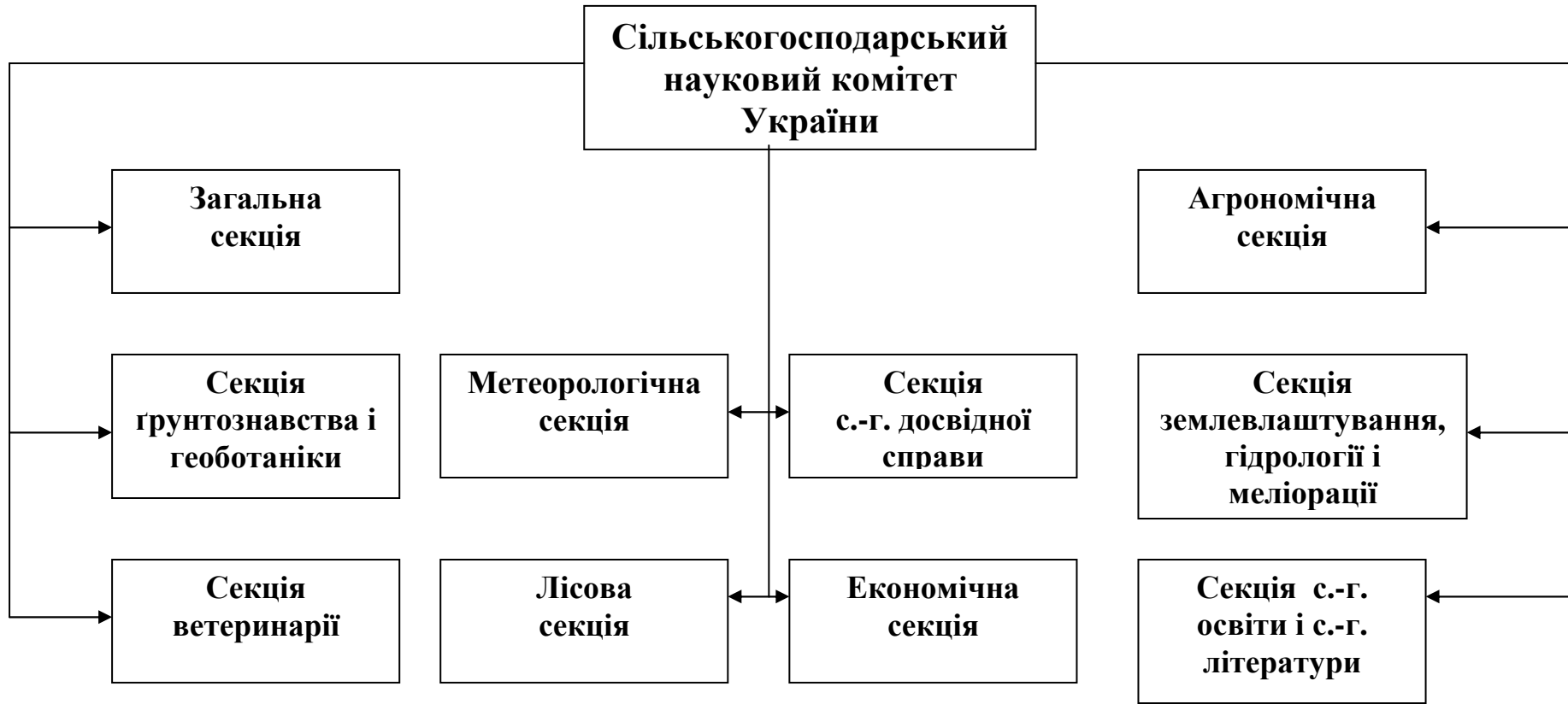

Рисунок 4. Схема організаційної структури СГНКУ у 1925 році, згідно Положення про Сільськогосподарський науковий комітет України, прийнятого Президією СГНКУ 2 лютого 1925 року (протокол №3

відомства НКЗС. Виконуючи ці директиви Колегії НКЗС, Пленум Комітету на своєму засіданні у березні 1926 року намітив подальші практичні кроки діяльності та організації у зв'язку з потребами планування розвитку сільськогосподарської науки в Україні.

Протягом всього часу існування та діяльності Комітет очолювали відомі вчені В.І. Вернадський, С.Ф. Веселовський, І.М. Щологів, М.М. Вольф, О.Н. Соколовський, М.М. Ковалевський. Вони, працюючи над вирішенням основних загальних і комплексних питань через відповіді інстанції, шляхом розробки низки документів та прийняття постанов і резолюцій здійснили багато спроб налагодити роботу. На жаль час показував, що всі зусилля виявлялися марними. Секції СГНКУ працювали з великими потугами, долаючи багато фінансових і кадрових проблем.

В перспективі при належній організації та достатній швидкості дій з боку НКЗС за допомогою СГНКУ українська сільськогосподарська наука мала зайняти чільне місце в системі сільськогосподарської науки Радянського Союзу.

Однак на початку 1927 року знову спалахнули гостра полеміка і суперечки між владою та відомчими особами щодо доцільності існування головної інституції галузевої наукової думки країни – Сільськогосподарського наукового комітету України. В підсумку наприкінці року його реорганізували «як нібито націоналістичну установу», а на основі значної кількості його секцій створили науково-дослідні установи.

Отже, попри всі негаразди, Сільськогосподарський науковий комітет України свого часу став тією науковою інституцією, яка на високому рівні

**Останнє приміщення СГНКУ
(м. Харків, вул. Сумська, 82),
2006 р.**

здійснювала керівництво науково-дослідною роботою сільськогосподарської галузі держави.

Список використаної літератури

1. ЦДАВО України, ф. 1061, оп. 1, спр. 32, арк. 202.
2. ЦДАВО України, ф. 1061, оп. 1, спр. 32, арк. 216.
3. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1, спр. 9, арк. 97.
4. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 2, спр. 1, арк. 11.
5. *Статут Сільсько-Господарського Наукового Комітету України* // Вісн. с.-г. науки. – 1924. – Т. 3, № 1-4. – С. 77.
6. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 1270, арк. 49.